Ана З. Јевтовић[1]
Институт за политичке студије
Београд (Србија)

УДК 316.752(=163.41)(497.115)(049.32)
316.77:929 Дебре Р.(049.32)
Осврт
Примљен 19/6/2026
Прихваћен 3/8/2026
Doi: 10.5937/napredak7-68427

Кад камен мирише на православље – како се мења идентитет српског народа на Косову и Метохији

Бранислава Вучковић: *Брисање сећања – трансмисија српске културе на Косову и Метохији*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица, 2026.

Сложена косовско-метохијска стварност сваким даном постаје све суморнија и трагичнија, а да је реч о организованом, планском и координираном пројекту етничког чишћења српског становништва од самопроглашених косовских власти и прећутној подршци њихових ментора са Запада сведочи и књига *Брисање сећања – Трансмисија српске културе на Косову и Метохији* Браниславе Вучковић, доценткиње са Филозофског

[1] ana.jevtovic@ips.ac.rs; https://orcid.org/0009-0003-3877-225X

факултета у Косовској Митровици. Ходајући пространствима наше јужне покрајине по теоријским стазама чувеног француског филозофа и медиолога Режиса Дебреа (Régis Debray) она сведочи о херојском страдању и протеривању српског становништва, али и о стравичном вандализму и уништавању православних манастира, цркава и гробаља чиме се затире сваки траг о њиховом праву да живе на вековним огњиштима. Материјална сведочанства се пале, газе, гробља прекопавају, руше, крстови ломе, укључујући и камен који се дроби, уситњава и развлачи јер подсећа на Србе као носиоце симболичких сећања. *Ништа није случајно*, као да нам шапуће свака страница ове монографије, невелике обимом, али богате информацијама које теже покоравању простора и нагомиланих слојева прошлости, преплетене и вишеслојне у крцатом простору и времену.

У добу ишчашених вредности интелектуалци немају права на ћутање, ма колико цена била висока. Тако је мислио и Режис Дебре када је, по повратку из Македоније, упутио отворено „Писмо једног путника председнику Републике" 13. маја 1999. године (Debray, 2019), информишући тадашњег лидера Француске Жака Ширака (Jacques Chirac) да је стање на Косову „рђаво". Обилазећи четири дана овај део у западним медијима демонизоване Србије, разговарао је са обичним људима у Приштини, Призрену, Пећи и другим градовима и селима на Косову и Метохији, сâм бирајући места и саговорнике да би се уверио у егзодус једног народа, али не албанског како су глобални медији хорски проповедали. „Видео сам у сеоцету Липљан... једну кућу коју су пројектили претворили у прах, три мале девојчице и њихови баба и деда масакрирани, у кругу од три километра нема војног објекта", објективно сведочи француски писац, додајући да је у Призрену „у циганској четврти видео две цивилне куће које су два сата раније претворене у пепео, у чијим је рушевинама било више жртава". Сурови, антисрпски наративи скривали су истину, вриштао је Дебре, али глас неправде која се чини читавом народу нико није желео да чује иако га је објавио чувени париски лист *Ле Монд* (*Le Monde*). Бивши сарадник Че Геваре и некадашњи саветник француског председника Франсоа Митерана одмах је проглашен „просрпским", али је успео да пробуди сумњу у западној јавности да није све онако како се представља у медијима.

Скоро три деценије касније Бранислава Вучковић, на трагу његових медиолошких учења, преиспитује косовско-метохијску стварност, анализирајући материјално затирање православља и српског споменичног наслеђа. Идеје, сећања, слике и митови преносе се кроз време државним институцијама и људима као носиоцима симболичких значења. Другим речима, ако њих не буде било, такозвана косовска држава изградиће архитектуру нових сећања и наратива којима ће правдати насилну државност и синтетичко креирање нових идентитета. Зато је свакодневно протеривање и застрашивање српског становништва обавезно праћено насиљем над сведочанствима њиховог постојања било да је реч о паљењу цркава, преоравању или ископавању гробаља, било о рушењу споменика или упадању у школе. Идентитетско разарање је темељно, свеобухватно и дугорочно суштина стратегије албанизације, сугерише Вучковићева,

наводећи бројне примере и илустрације злочина који то доказују. Концепт *трансмисије* преузет од Дебреа она тумачи кроз динамику колективног памћења без којег нема културног идентитета. Пресецањем етничког континуитета и наметањем другачијих културних форми ствара се нова медиолошка визура у којој се без традиционалног културног наслеђа, институција и људи врше ревизија и фалсификовање историје, наметање заборава и промовисање нове стварности. Трансмисија преноси поруке с колена на колено, с генерације на генерацију, па камен није само грађевински материјал – он је специфичан архив које не дозвољава прошлости да буде потиснута са одређеног простора. Тако земља Косова и Метохије није само површина која се отима уз подршку дела међународне заједнице већ је и ризница православља, српске културе и традиције, кључ самобитности и идентитета.

Структурно делећи књигу на три поглавља ауторка мапира и три стуба косовско-метохијске трансмисије – споменично наслеђе, државне институције и људе као носиоце симболичких сећања. Методолошки утемељено, наративно одмерено, теоријски поступно и ауторитативно, са снажним ауторским печатом, она трага за српским камењем расутим широм ових простора изложеном политичком насиљу и зубу времена. Манастири попут Грачанице или Високих Дечана стоје дуже од 700 година управо зато што су грађени од камена, али њихов смисао је у чувању светосавља као својеврсног сидра духа једног народа. Камен се не може створити као политичка идеја која настаје преко ноћи, па отуда црква представља важну институцију која окупља становништво. Из угла Дебреове медиологије, када екстремисти плански потискују један народ са одређене територије, они више од људи нападају камене споменике јер су они медији трансмисије. Комуникациона пракса у етнички мешовитим срединама гради колективно *Ми*, али само трансмисија омогућава културно разумевање и памћење. Без материјалних носиоца нема ни колективних сећања, реконструкције прошлости, као ни нових места церемонијалних окупљања.

Бранислава Вучковић је укорењена у косовско-метохијски миље, компетентна да ситуира хоризонт интерпретације порука које круже јавним простором. Моћ и идеологију она види као битан формативни оквир који одређује шири социокултурни миље. Другим речима, трансмисија није спонтана. Она је „показатељ вредности", тврди ауторка, истичући да „медијација одваја поруку од њеног примарног извора, преводи је у заједничко сећање, претварајући идеју у конкретну друштвену творевину" (Vučković, 2026, str. 43). Респозиторијум сећања представља везивно ткиво заједнице, извор њене снаге и очувања посебности, одлично запажа ауторка, схватајући да реконструкцијом прошлих времена ствара основу за садашњост и будућност српског живљења на овим просторима. Зато ова монографија захтева пажљиво ишчитавање и анализу, тражећи мултидисциплинарно и дубоко знање читаоца. Као и Дебре, и Вучковићева трага за прашњавим слојевима прошлости, „медиолошким Јеванђељем" у којем је „на почетку свега била кост", која је продужена каменом творила споменик забоден у простор. Француски филозоф сматра да се тако поништава време, али се и маркирају

одређена култура и порука. Бранислава Вучковић иде и корак даље: „Током предратног, ратног, а *нарочито поратног периода* етничког сукоба на Косову и Метохији, споменици српске културе (сакрални, световни и надгробни) били су мета деструкције“ (Vučković, 2026, str. 63). Извештаји Српске православне цркве већ у августу 1999. наводе 76 случајева насиља над споменицима, да би се након мартовског погрома 2004. говорило о још 35 оскрнављених цркава и манастира. Свет ћути над чињеницом да је реч била о вандалским актима минирања, спаљивања, рушења и сличног затирања трагова српског постојања. Физичким уништавањем албански екстремисти трајно мењају православна светилишта као места окупљања верника, који касније и сами одлазе несрећни због губитка духовног идентитета. Преостали верски објекти се преименују у *косовско-византијско наслеђе*, које је својина Албанаца који су такође живели на овим просторима.

Нестајањем споменика културног наслеђа Срба нестаје и садржај порука које су се вековима чувале у српској заједници. Нови меморијални пејзаж ствара се са циљем потврђивања албанске аутохтоности, тако што процес тзв. *косовизације* усмерава на простор, а не на културу и народ који је ту живео. Од више од 400 православних гробаља сачувано је само неколико десетина у окружењима у којима и даље живи српски народ, док је највећи део раскопан, зарастао у траву и препуштен тихом забораву. Дематеријализација надгробних споменика оставља Србе без веза с прошлошћу, а без тога питање је времена када ће се и културни идентитет променити. Истовремено, на пустим духовним трговима инсталира се великоалбански етнонационалистички идентитет, комбинован са наднационалним политичким центрима моћи са Запада. На то да су инструменти онемогућавања континуитета српског памћења бројни ауторка указује пресликавајући тренутни однос политичке моћи с растућом репресијом и српским прогонима. Државне институције, оличене у здравству и образовању, једини су архиви колективног сећања. Њиховим затварањем, застрашивањем запослених, хапшењима и кажњавањима самопроглашене косовске власти измештају и прекидају нит сарадње с матицом (државом Србијом), дерогирајући њено постојање и функционисање на овим просторима. Албанизују се називи градова (Ново брдо – Novobërda; Девет Југовића постају Bardhosh, Србица – Skënderaj...). Имена улица, посебно у деловима где су живели Срби, добијају називе који величају илирско порекло Албанаца, значајне личности албанске националне историје или имена бораца из недавне борбе за тзв. косовску независност. Новоуспостављена политичка реалност доноси и нову идеологију, која подразумева потпун заокрет у култури сећања, са новим празницима и другачијим споменицима. Насиље претходи затирању сећања, а да би до њега дошло тзв. косовске власти циљају „у правцу интеграције српских институција у косовски систем“ (Vučković, 2026, str. 109), чиме ће трансмисија бити трајно прекинута. Координациони центар за Косово и Метохију евидентирао је 287.000 интерно расељених лица, предоминантно Срба, али и Рома, Горанаца и припадника осталих етничких група. Истргнути из свог просторног

и природног окружења они, негујући културу сећања, повремено обилазе места завичајног памћења, али је и њих све мање јер због безбедносних инцидената не желе да превише ризикују. Институционални прогон је и најава Закона о странцима који ће преосталим Србима на Косову и Метохији онемогућити опстанак ако се не упишу у „косовски цивилни регистар", чиме ће суштински прихватити функционисање самопроглашене државе. Као што закључује ауторка – „сећања одржавају људи", али питање без одговора јесте колико дуго ће њих бити да се трансмисија сачува.

Књига *Брисање сећања – Трансмисија српске културе на Косову и Метохији* неопходна је сваком добронамерном читаоцу који жели знати истину о културном наслеђу овог дела Србије, па је срдачно препоручујемо. Осим ауторке, признање заслужује и издавач – Филозофски факултет Универзитета у Приштини, са измештеним седиштем у Косовској Митровици. На неки начин одужио се великом пријатељу Србије, филозофу, новинару и медиологу Режису Дебреу, који је међу првима видео какву судбину нам други намећу.

References / Литература

Debray, R. (2019). Letter from a Traveler to the President of the Republic. *Napredak*, 6(1), 143-150. DOI: 10.5937/napredak6-57629.

Vučković, B. (2026). *Erasing Memories: The Transmission of Serbian Culture in Kosovo and Metohija*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. DOI: 10.5281/zenodo.19724980. [In Serbian]

Оштећено српско гробље
у Косовској Митровици
Фото: Танјуг

Оштећено српско гробље
у Косовској Митровици
Фото: Танјуг

Оштећено јеврејско гробље
у Приштини

Преузето, уз сагласност аутора књиге, из Jovanović, Z. (2015). *Serbian Heritage in Kosovo and Metohia: Between Actual and Imposed History*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini.
Available at: https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYYMVVqbjNLMVFnTFI1bjQ/view?resourcekey=0-acRgDSkiFpuSZtpis4SScw